

BIBLIOGRAFIE A INFORMACE V KNIHOVNÁCH

Jiřina Bínová

4. národní konference o bibliografii se konala 5. - 6. listopadu 1991 v Olomouci. Neuvěřitelně krátkých pět let výrazně změnilo zavedené bibliografické zvyklosti. Bibliografické konference se pořádaly v pravidelných pětiletých intervalech. Hodnotily, posuzovaly a mapovaly bibliografickou problematiku, vytyčovaly ve svých závěrech blízké i vzdálenější horizonty. Konference v roce 1991 přijala závěry výrazně reagující na změněnou společenskou atmosféru, jejich dikce se přesto nelišila zcela od závěrů konferencí předcházejících.

Od roku 1991 se situace postupně vyvíjela. Každoroční konference Knihovny současnosti si zajistily své místo v odborných kruzích a mezi knihovnickými aktivitami. O jejich konání se nepochybuje – pokud ano, jen proto, že se zvažuje rytmus a častost jejich konání, nikoliv skutečnost sama.

Scházejí se knihovníci i bibliografové – informátoři. Poskytnout prostor bibliografii v samostatné sekci na této konferenci bylo pravděpodobně jediné možné řešení, i když v roce 1991 bylo kritizováno, že konference jednala pouze v plénu. A dnešní sekce tehdejší plénum nahrazuje. Tento fakt lze částečně vysvětlit i tím, že za pět let se odborná problematika změnila a prolíná se podstatně více, nelze ji přísně oddělovat nebo jen velmi obtížně. Mnozí účastníci by měli problémy s rozhodnutím, čemu dát přednost. Bibliografie a informace patří do knihoven, knihovny bez bibliografie a informací existovat nemohou. Sekce tedy navazuje na atmosféru konference v roce 1991. V pojetí referátů a příspěvků před pěti lety a dnes vyzní však posun pěti let velmi zřetelně.

Dovolte, abych kromě závěrů přijatých před pěti lety připomněla i „bibliografické“ události, které následovaly. Porovnávám-li závěry ze všech bibliografických konferencí, jsou si nápadně podobné. Dáno to bylo jednak bývalým společenským klimatem i tím, že doba nevyžadovala a ani nemohla vyžadovat rychlé kroky, zvraty a posuny.

Při porovnávání závěrů z roku 1991 s dnešní realitou je zarážející, že některé části vyznívají pro svoji samozřejmost až archaicky.

Úvodní vstup v roce 1991 patřil ředitelce a bibliografce hostitelského města PhDr. Marii Nádvorníkové. I ona se zamýšlela nad tím, zda bibliografické konference nadále pořádát – ano či ne. Konstatovala, že bibliografická

konference se bude věnovat současné, ale i retrospektivní národní a regionální bibliografii, bibliografii oborové a úkolům bibliograficko – informačních služeb. Vše bylo projednáváno i z pohledu nových možností s nasazováním výpočetní techniky do knihovnických a bibliografických procesů.

Zhruba za 3 roky stála „Bibliografie na rozcestí“. Alespoň tak byl nazván seminář uspořádaný Národní knihovnou v listopadu 1994. Název byl možná zvolen záměrně provokativně, ale reflektoval situaci.

Seminář byl sice nazván pracovním, ale jak výstižně konstatovala dr. Stoklasová v úvodu, byl téměř výhradně prostorem jen pracovníků Národní knihovny. Diskutujících, kteří by se chtěli vyjádřit k vysloveným nebo naznačeným problémům, bylo málo. Podstatně živěji a přesvědčivěji se diskutovalo v kuloárech než za řečnickým stolem. Nikdo nereagoval na otázky vyslovené v úvodním filozoficky pojatém příspěvku ředitele Národní knihovny PhDr. Balíka k úloze bibliografie a osobnosti bibliografa na konci 20. století. Bibliografie byla dosud chápána jako samostatná vědní disciplína s vlastní teorií. Bibliograf byl vážená osoba, která „se musí vzdát určité exkluzivity, kterou mu poskytovalo vědomí přístupu ke zdrojům“. Dnes bibliografie začíná být chápána především jako služba ve výrazně změněném prostředí, které bibliografii poskytuje moderní technologie.

4. národní konference o bibliografii v roce 1991 připouštěla nový pohled vzhledem k tlaku nastupující nové technologie a nových médií, seminář mohutný nástup nové technologie chápal už jako samozřejmost a základní určující faktor.

Národní knihovna na semináři zevrubně prezentovala transformaci svého odboru bibliografie na odbor zpracování a zdůvodňovala i změnu názvu tohoto odborného útvaru. Seznámila se svými krátkodobými plány i dlouhodobými projekty, návrhy na kooperaci. Zdůvodňovala i rozpad, resp. ukončení činnosti dlouholeté Komise pro národní a regionální bibliografii, k níž došlo nedlouho předtím v Ústí nad Labem. Dle slov dr. Kubalové doporučila tato Komise před svým rozpadem ustavení dvou odborných komisí.

Náplní Komise pro katalogizační politiku a národní bibliografii při Národní knihovně by měla být tvorba jednotné katalogizační politiky a jejích standardů, otázka vztahu bibliografie a katalogizace, problémy české národní bibliografie (současné a retrospektivní) a související kooperační systémy. Souběžně vznikající Sekce pro bibliografii při SDRUK by se věnovala dalším oblastem bibliografické práce. Konstatovala, že ještě během činnosti Komise pro národní a regionální bibliografii byly položeny základy kvalitativně odlišnému typu spolupráce, totiž kooperačním systémům ANAL (článeková bibliografie) a PER (bibliografie periodik).

V té době byla ale již Sekce pro bibliografii při SDRUK ustavena a svoji činnost zahájila. Na poradě Komise pro národní a regionální bibliografii

v Ústí nad Labem v květnu 1994 proběhla rušná diskuse o tom, jak dál. Zrodila se myšlenka okamžitě pokračovat v činnosti a navázat na vše pozitivní, co bylo od roku 1967 vykonáno a nebylo nikdy žádnou ze stran zpochybněno.

Rozhodnutí Rady SDRUK o ustavení pracovní skupiny nebo výboru bibliografie – záměrně bylo vyhýbáno slovu komise – bylo jednoznačné a okamžité.

Složitější bylo rozhodování o jejím odborném zaměření. Výsledkem diskusí byla koordinace bibliografické činnosti, bibliografické pokrytí potřeb regionů a společenských věd. Všechno to byly aktivity plynule navazující na osvědčenou praxi předcházejícího období. Jako samozřejmost byla chápána organizace pracovních jednání, pořádání seminářů i otázky teorie a metod bibliografie, pokud se tato potřeba ukáže.

Preferováno bylo pojmenování sekce, které navíc umožňují stanovy. Stanovy SDRUK rovněž umožňují, aby se zájemci – knihovny nebo informační pracoviště – staly členy odborných sekcí, ačkoliv nejsou členy SDRUK. Takto zareagovala pouze Národní knihovna na dopis, který byl odeslán pracovištím, institucím a knihovnám zabývajících se bibliografickou činností.

Ustavujícího zasedání ve Žďáru nad Sázavou 20.-21. září 1994, které předcházelo semináři Bibliografie na rozcestí, se zúčastnili zástupci MZK Brno, všech SVK a MěK Praha a byly to tytéž osoby, resp. členové zaniklé Komise pro národní a regionální bibliografii. Přijato bylo pojmenování Sekce pro bibliografii SDRUK. Rozhodlo se o organizačním vedení, způsobech komunikace. Vzhledem k členství i potřebám bibliografických aktivit se dohodly sféry činnosti: sjednocování postupů souběžné bibliografie, resp. kooperacím systémů ANAL, spolupráce při tvorbě společnýchází dat, organizace teoretického řešení. Sekce stále pracuje ve stejném složení – od roku 1994 žádá další knihovna přes několikrát výzvy nepřistoupila. Konala se 2 jarní zasedání (zatím vždy v Kladně), podzimní v roce 1995 ve Žďáru nad Sázavou. Toto excentricky položené město bylo vybráno jako místo každoročního setkání zcela uvědoměle vzhledem k sídlu Muzea knihy.

Za dvouleté období činnosti byl zpracován a připraven k odborné oponentuře první ucelený společný projekt, rýsuje se další dva. První z nich nabyl reálné podoby a začíná se konkretizovat: je to autorský podíl na Biografickém slovníku ČR, který je projektem Historického ústavu AV ČR. Další bibliografický titul „Ohlas 350. výročí konce 30leté války“ se začíná připravovat za mezinárodní spolupráce.

Sekce pro bibliografii je platformou, do které patří problematika projektu ANAL, souborů národních autorit. Zde vyslechneme aktuální informace Národní knihovny, která jako garant předpokládá samozřejmou účast regionálních knihoven.

Začátkem roku 1996 byli osloveni techničtí bibliografové na své poradě a navrženo jim, aby ustavili Informační sekci při SDRUK.

Bibliografie ve svém klasickém pojetí začíná ustupovat do pozadí, počet tradičně zpracovávaných bibliografií razantně klesá. Moderní technologie nastupuje rychle do všech knihoven, i menší knihovny nepracují již jen s klasickými nosiči.

Transformace informačních pracovišť v informační centra je evidentní. Vytrácí se dělicí čára mezi bibliografickou informací a informací faktografickou. Počet faktografických dotazů často bez vztahu k primárním dokumentům knihovny rychle stoupá, začíná i převažovat nad standardními dotazy. Počet dotazů stoupá strměji než počet výpůjček. Rozdíl v počtu informačních dotazů a výpůjček primárních dokumentů se proto snižuje. Jestliže knihovny před léty vykazovaly jako rozhodující číselné faktory velikost fondu – počet uživatelů – počet výpůjček, dnes k těmto tradičním ukazatelům přistupuje další samozřejmý ukazatel: informační dotazy. Stejně významný je i údaj o počtu bází dat, se kterými knihovna pracuje a do kterých má přístup, i když připojováním do Internetu nelze tento údaj ohraničit a stává se nekonečným. Informační centra knihoven prožívají dynamický rozvoj. Od personálu se vyžaduje rozsáhlý potenciál vědomostí, schopnost a ochota si je nepřetržitě rozšiřovat, rychlá orientace v dalších a nových bázích dat. Počet informačních pracovníků se rozšiřuje a důrazněji se specializují.

Stále více informací vzniká mimo knihovnu a ta má možnost z různých zdrojů je získat. Její informační rádius se kvalitativně a kvantitativně zvětšuje. Každá knihovna a informační instituce se snaží být osobitá a specializovaná. Tvorbou vlastních bází přispívá do nekonečného informačního světa. Vytrácí se přímý styk mezi zpracovatelem a uživateli, mezi zpracovatelskou knihovnou a konečným uživatelem. Při standardně zpracovaných a vydávaných bibliografiích také nebyl vždy zaručen kontakt mezi zpracovatelem a uživatelem, přesto vztah byl méně anonymní než je dnes. Mění se navíc vztah uživatele – zkušený uživatel přestává být pasivní a stává se spolutvůrcem výsledného produktu, řešerše.

Samo slovo bibliografie je termín, který sice stále používáme, ale už nevystihuje úplně přesně činnost, kterou bibliograf, řešeršér nebo informátor vykonává.

Výrazy bibliograf a bibliografie pomalu mizí z našeho odborného slovníku. Frekvenčně jsou nahrazovány termíny řešeršér, informátor, informační pracovník – báze dat, informační dálnice. I slovo čtenář již bylo před léty nahrazeno obecnějším a přesnějším výrazem uživatel.

Méně prostoru se věnuje retrospektivě, jakkoliv je důležitá. Evidentní je odklon od tvorby rozsáhlých tematických bibliografií nahrazovaných aktuálními přírůstky podle oborů, typů dokumentů nebo jazyků. Mění se vztah mezi bibliografií a informací, mění se vztah uživatelů. Dominantní je aktuálnost, rychlost, stručnost, věcnost.

Báze dat, souborné katalogy a bibliografické soupisy, se kterými informační pracovník nebo uživatel sám pracuje, musí být naplňovány kvalitními a komplexními daty. Vysoce odborná lidská práce ať v zákulisí knihovny nebo na opačné polokouli dosud nemizí. Požadavky na odbornou erudici, serióznost a rozhled toho, kdo primárně informace pořizuje, třídí a vybírá, vybrané ukládá, rostou. Zdůrazňuje se nutnost jediného a jedinečného pořízení a uložení s možností mnohonásobného až nekonečného využití. Soumrak základní funkce bibliografie a osobnosti bibliografa – podle mého názoru – nehrozí, jen dostává jiné rozměry. Vše podstatné a nosné odezní v referátech a diskusních příspěvcích. Názvy a témata všech ohlášených vystoupení dovolují vyslovit hypotézu, že nejužívanějším slovem bude INFORMACE.

Informace jako synonymum současné společnosti a moderní knihovny.